

การรักษาโรคโลหิตระดูสตรีกับภาวะมีบุตรยากในทางการแพทย์แผนไทย

Herbal Medicines Used for Menstrual Disorders

ณัฐรดา บุรุษเลียม*
 Natrada Burusliam*

ในสังคมยุคปัจจุบัน การแต่งงานช้าเป็นกระแสที่เกิดขึ้นทั่วโลก โดยมีงานวิจัยของต่างประเทศว่าด้วยเรื่องการเลื่อนการแต่งงานไปเมื่ออายุมากขึ้นจากหลาย ๆ ประเทศทั่วโลก และที่สำคัญคือปรากฏขึ้นในหลายวัฒนธรรมและด้วยหลายเหตุปัจจัย ซึ่ง “ภาวะรอ” (waithood) เป็นสาเหตุหนึ่ง คือ รอแต่งงานสร้างครอบครัว ปรากฏทั้งในผู้ชายและผู้หญิง ภาวะนั้นถูกใช้ครั้งแรก ในปี 2008 โดย Diane Singerman ศึกษาสังคมตะวันออกกลาง และพบความเกี่ยวข้องระหว่างปัจจัยทางเศรษฐกิจและการแต่งงาน พบว่า ภาวะรอในผู้ชายที่ว่าด้วยปัจจัยเรื่องการเงิน การแต่งงานในวัฒนธรรมตะวันออกกลางมีราคาที่สูง จึงไม่สามารถรับภาระการแต่งงานได้ จึงต้องรอเลื่อนเวลาการก้าวไปสู่ชีวิตครอบครัวออกไปก่อน และ Marcia Inhorn ศาสตราจารย์ด้านมานุษยวิทยาและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ที่ Yale University พบประเด็นสำคัญคือเรื่องการศึกษา ผู้หญิงในยุคปัจจุบันมีทางเลือกและเข้าสู่ระบบการศึกษาในระดับสูง จึงเลือกความสำเร็จในชีวิตด้านอื่นก่อนที่จะกระโดดเข้าสู่สถานะของการมีชีวิตครอบครัวและการเป็นแม่ แต่กระแสแต่งงานช้าไม่ได้เกี่ยวกับประเด็นเรื่องการศึกษาหรือความสำเร็จส่วนบุคคลเพียงอย่างเดียว ในประเทศแถบแอฟริกาที่การศึกษาเข้าไม่ถึงผู้หญิงเท่ากับภูมิภาคอื่น ผู้หญิงในแถบนั้นก็เลือกที่จะแต่งงานช้า ไปที่หลังอายุ 30 โดยผู้หญิงเลือกที่จะให้ความสำคัญกับการหาประสบการณ์ชีวิตก่อน¹ ซึ่งในสังคมไทยเองก็มีแนวโน้มปรากฏการณ์ “Marriage strike” เพิ่มสูงขึ้นเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไป มีแนวโน้มที่จะชะลอการแต่งงานให้ช้าลง ทำให้มีคู่สมรสมารับคำปรึกษาและรักษาภาวะมีบุตรยากเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะฝ่ายหญิงมีอายุมากขึ้นจะมีความสามารถในการเจริญพันธุ์ลดลงจากปริมาณและคุณภาพของเซลล์ไข่ที่ลดลง โดยโอกาสตั้งครรภ์จะลดลงอย่างรวดเร็วหลัง

อายุ 37 ปี และฝ่ายหญิงแทบจะไม่มีโอกาสตั้งครรภ์จากเซลล์ไข่ของตนเองหลังอายุ 45 ปี จึงนำมาสู่ “ภาวะมีบุตรยาก”

ภาวะมีบุตรยาก คือ การที่ผู้หญิงไม่สามารถตั้งครรภ์ได้หลังจากพยายามมีบุตรโดยการมีเพศสัมพันธ์ที่ไม่ป้องกันอย่างสม่ำเสมอเป็นระยะเวลา 1 ปี แต่หากมีอายุ 35 ปีขึ้นไปอาจจะถือว่าภาวะมีบุตรยาก หากมีเพศสัมพันธ์โดยไม่ป้องกันอย่างสม่ำเสมอเป็นระยะเวลากว่า 6 เดือนแล้วไม่สามารถตั้งครรภ์ได้ โดยพบอย่างน้อย 15 % ของคู่สมรสมีปัญหาในการตั้งครรภ์²

สาเหตุที่พบบ่อยของภาวะมีบุตรยากในฝ่ายหญิง

1.ภาวะท่อไข่ตันและภาวะเยื่อบุโพรงมดลูกเจริญผิดที่ ซึ่งอาจเกิดจากการติดเชื้อในอุ้งเชิงกรานหรือการผ่าตัดอุ้งเชิงกราน พบร้อยละ 30 – 40 ซึ่งปัญหาท่อไข่ตันมักไม่มีอาการ แต่อาจมีประวัติที่ซึ่งบ่งว่ามีโอกาสมีบุตรยากจากท่อไข่ตัน เช่น เคยมีประวัติติดเชื้อในอุ้งเชิงกราน เคยตั้งครรภ์นอกมดลูก เคยผ่าตัดท่อไข่หรือผ่าตัดในอุ้งเชิงกราน

2.ภาวะไข่ไม่ตก เกิดจากความผิดปกติของฮอร์โมน พบร้อยละ 30 – 40 ซึ่งการวินิจฉัยภาวะไข่ไม่ตกมักอาศัยประวัติประจำเดือนเป็นสำคัญ ผู้หญิงที่มีภาวะไข่ไม่ตกมักมีประวัติประจำเดือนไม่สม่ำเสมอ ประจำเดือนอาจมีรอบสั้นหรือยาวผิดปกติ บางรายอาจมีปัญหาคัดประจำเดือนเป็นเวลาหลายเดือน โดยสาเหตุของภาวะไข่ไม่ตกเรื้อรังที่พบบ่อยคือกลุ่มอาการถุงน้ำรังไข่หลายใบ (Polycystic ovary syndrome, PCOS) ผู้ป่วยกลุ่มนี้มักมีรูปร่างอ้วน มีสิวมาก ผิวมัน และมีขนมากกว่าปกติ

3.พยาธิสภาพภายในโพรงมดลูกและปากมดลูก พบเพียงส่วนน้อยที่มีสาเหตุของภาวะมีบุตรยากจากพยาธิในโพรงมดลูกมักมีประจำเดือนที่ผิดปกติ เช่น ในสตรีที่มีเนื้องอกหรือติ่งเนื้อในโพรงมดลูก มักมีปริมาณประจำเดือนออก

* แพทย์แผนไทยชำนาญการ โรงพยาบาลชลบุรี

* Thai Traditional Medicine, Professional Level, Chonburi Hospital

มากหรือมีเลือดออกกะปริดกะปรอยระหว่างรอบประจำเดือน แต่ถ้าเกิดจากพังผืดในโพรงมดลูก ผู้ป่วยมักมีปริมาณประจำเดือนน้อยมากหรือไม่มีประจำเดือนเลย³

4.ภาวะหมดประจำเดือนก่อนวัย คือ ผู้ที่มีอาการก่อนอายุ 40 ปี มีสาเหตุมาจากความสมบูรณ์ และความเป็นปกติของประจำเดือนขึ้นอยู่กับปัจจัย 3 ประการ ได้แก่ ฮอร์โมนจากรังไข่ สภาพของมดลูก และสุขภาพโดยรวม เมื่อสุขภาพโดยรวมของผู้หญิงดี ฮอร์โมนจากต่อมใต้สมอง ซึ่งจะผลิตตอนกลางคืนเมื่อเรานอนหลับสนิท ก็จะหลั่งออกมาดี รังไข่ก็ทำงานเป็นปกติ เพราะได้รับการกระตุ้น การผลิตฮอร์โมนเพศหญิง Estrogen และ Progesterone ก็เป็นไปตามปกติ วงจรของการตกไข่ก็เกิดขึ้น เมื่อสุขภาพดีไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ ประจำเดือนก็จะมาตามปกติ แต่ปัจจุบันสุขภาพโดยรวมของผู้หญิงยังไม่ดีนัก หลายคนทำงานหนัก นอนดึก รับประทานอาหารไม่ถูกส่วน ไม่ออกกำลังกาย ผลกระทบก็จะตกแก่ต่อม Hypothalamus ในสมองซึ่งเป็นตัวหลั่งฮอร์โมนที่จะมาควบคุมต่อมใต้สมอง หรือ Pituitary Gland เมื่อวิถีชีวิตเป็นแบบนี้ ต่อมใต้สมองผลิตฮอร์โมนมากระตุ้นรังไข่ได้ไม่ดีต่อเนื่องหลายปีเข้า ไม่ซำรังไข่ก็หยุดทำงาน เป็นที่มาของการหมดประจำเดือนก่อนวัย⁴

ซึ่งจากสาเหตุทางการแพทย์ดังกล่าว นอกจากพยาธิสภาพภายในโพรงมดลูก ปากมดลูก รวมถึงผู้หญิงที่อายุมากขึ้นจะเกิดภาวะมีบุตรยากแล้ว ยังพบว่าการมีประจำเดือนไม่สม่ำเสมอ ประจำเดือนขาด หมดประจำเดือนก่อนวัย ส่งผลให้เกิดภาวะมีบุตรยากได้เช่นกัน ในทางการแพทย์แผนไทยจะให้ความสำคัญกับความสมบูรณ์และความเป็นปกติของการมีประจำเดือน โดยการบำรุงโลหิตให้สมบูรณ์ จึงจะเกิดการปฏิสนธิขึ้นได้

โรคโลหิตระดูสตรีในทางการแพทย์แผนไทย

คัมภีร์ที่ใช้ในการอ้างอิงหลักวิชาการ อาการผิดปกติต่าง ๆ มูลเหตุเกิดโรค วิธีการรักษา และตำรับยารักษาในทางการแพทย์แผนไทย มาจากคัมภีร์ในตำราแพทยศาสตร์สังเคราะห์ ดังนี้

1. คัมภีร์ปฐมจินดา

คัมภีร์ปฐมจินดา คือ ตำราว่าด้วยโรคของมารดาและทารก ความผิดปกติของการมีระดู โรคโลหิตระดูปกติโทษ ซึ่งว่าด้วยเรื่องราวกำเนิดชีวิตมนุษย์ (พรหมบุโรหิต) ตั้งแต่แรกปฏิสนธิ การเจริญเติบโตของทารกในครรภ์ การรักษาครรภ์ การคลอด การเกิดโรคของทารก การรักษาสุขภาพของมารดาและกล่าวถึงความแตกต่างของสตรีเพศกับบุรุษเพศ ซึ่งมีความแตกต่าง 2 ประการ คือ ต่อมเลือด (มดลูก) และน้ำนมสำหรับเลี้ยงบุตร ในคัมภีร์ปฐมจินดาได้ให้ความสำคัญของการมีโลหิตระดูด้วยการบำรุงรักษาโลหิตระดูให้บริบูรณ์ ซึ่งถือเป็นการก่อเกิดของชีวิตใหม่นั้นเอง

โลหิตปกติโทษ หมายถึง ก่อนที่จะมีระดูมา จะมีอาการต่าง ๆ เหมือนกันทุกเดือน เมื่อระดูมาแล้ว อาการก็จะหายไป มีสาเหตุจากอวัยวะ 5 ประการ คือ

ลักษณะโลหิตระดูบังเกิดแต่	อาการที่เกิดขึ้น
หทัย (หัวใจ)	เมื่อไข้ลง ระล่ำระสาย คลั่งโคล้ หลงไหล ริมฝีปากเขียว ขอบตาเขียว
ปิตตัง (ดีและตับ)	เชื่อมมั่น นอนสะดุ้งหวาดไหว ขวัญกินเดือน(ขวัญไม่อยู่กับตัว)
มังสัง (เนื้อ)	ร้อนในผิวหนัง ผิวหนังแดงดังลูกตำลึงสุก ขึ้นเป็นยอตผดให้คันทั้งตัว
นหารู (เส้นเอ็น)	เจ็บไปทั่วตัว สะบัดร้อนสะบัดหนาวปวดศีรษะ
อัญญิ (กระดูก)	เมื่อยกระดูก เจ็บเอวเจ็บหลัง

ในคัมภีร์ปฐมจินดามีแนวทางการรักษาด้วยการประจุโลหิตเน่า โลหิตร้ายก่อน (ขับเลือดเสียทิ้งก่อน) จากนั้นจึงให้ยาบำรุงโลหิตและยาบำรุงธาตุให้ธาตุปกติแล้ว โลหิตจึงงามบริบูรณ์ และเมื่อทารกคลอดออกมาโลหิตระดูยังเกี่ยวข้องกับ การเลี้ยงดูทารก เนื่องจากโลหิตระดูจะส่งผลต่อน้ำนมที่ใช้เลี้ยงทารก หากน้ำนมไม่ดี ต้องทำให้เป็นน้ำนมที่ดีก่อน ด้วยการให้ยาประชน้ำนมก่อน (ยาประชน้ำนมคือยาที่มีฤทธิ์หรือมีสรรพคุณในการทำให้น้ำนมบริสุทธิ ปราศจากพิษหรือโทษแก่ทารก)

2. คัมภีร์มหาโชดรัต

คัมภีร์มหาโชดรัต คือ ตำราว่าด้วยโรคสตรีโดยเฉพาะ กล่าวถึงลักษณะสตรีที่มีความแตกต่างจากบุรุษ โรคโลหิตระดูสตรีปกติโทษ ระดูทจริตโทษ และสตรีชาติโทษ ซึ่งว่าด้วยปฐม สัตว์ มนุษย์อันเกิดมาเป็นรูปสตรีภาพ ตั้งแต่คลอดจากครรภ์มารดา มีกายแตกต่างจากชาย 4 ประการ คือ 1. ถันประโยธ (เต้านม) 2. จริตกริยา (การแสดงออกของร่างกาย) 3. ที่ประเวณี (อวัยวะเพศ) 4. ต่อมโลหิตระดู(มดลูก)

การเกิดโลหิตระดู แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ โลหิตปกติโทษและโลหิตทจริตโทษ

1. โลหิตปกติโทษ ที่เกิดโลหิตระดูสตรี 5 ประการ คือ

ลักษณะโลหิตระดูอันเกิดแก่	อาการเกิดตามฐานที่เกิดระดู 5 แห่ง
หัวใจ	อาการคลั่งเพ้อ เจรจาด้วยผี นอนสะดุ้งหวาดผวา มักซึ่งโกรธไปต่าง ๆ
ชีวิต	อาการเป็นไข้ให้คลั่งโคล้ ละเมอเพ้อพอก เจรจาด้วยผี นอนสะดุ้ง หวาดไป
ผิวหนัง	อาการร้อนผิวหนัง ผิวหนังแดงดังผลตำลึงสุก บางทีให้ผุดขึ้นทั้งตัว ดังยอตผดและฟกเป็นดังใช้รากสาด เป็นอยู่ 2 วัน 3 วัน
เส้นเอ็น	เป็นดุจดังไข้จับ สะบัดร้อนสะบัดหนาวปวดศีรษะมาก
กระดูก	ให้เมื่อยขบไปทุกข้อ ดังจะขาดออกจากกัน ให้เจ็บเอว สันหลังมาก มักบิดเกียจคร้านบ่อย ๆ

โลหิตปกติโทษทั้ง 5 ประการนี้ อธิบายไว้พอเป็นที่สังเกตของแพทย์ เพราะโลหิตปกติโทษ จะมีอยู่แต่เท่านั้น หามิได้ ย่อมมีอยู่ทั่วไปทั้งอาการ 32 ซึ่งชุ่มแช่อยู่ทั่วไปทั้งตัว ด้วยลม 6 จำพวก และลมทั้งหลายพัดให้เดินไปมาระหว่างเส้นเอ็น เนื้อหนัง และ อวัยวะทั้งหลายในร่างกาย เป็นธรรมดาของสัตว์โลก เตโชธาตุทั้ง 4 นั้น ทำหน้าที่ให้โลหิตในกายอบอุ่นแล้ว ถ้าเตโชธาตุกล้า หรือร้อนเกินปกติ โลหิตก็ร้อนทนมไม่ได้ ก็จะผุดออกมานอกผิวหนัง แพทย์จึงสมมุติว่าเป็นเม็ดกำเดา รากสาดปานดำปานแดง และกาฬทั้งปวง นั่นคือเหตุของโลหิตนั้นเอง จึงกล่าวได้ว่า ดี กำเดา ก็คือเตโช ส่วนโลหิตเป็นเจ้าสมุฏฐาน อันว่าโลหิตนั้นเป็นธรรมชาติของสตรีผู้ใด เคยมีระดูมานั้น หากลมกองใดเคยกำเริบ ลมกองนั้นจะกำเริบทุกเดือนทุกครั้ง จึงเรียกว่า “ปกติโลหิต” หรือโลหิตประจำเดือน

แต่ถ้าถึงกำหนดระดูมีมา อาการแปลกไปเป็นอย่างอื่น และลมกองที่เคยพัดประจำเกิดไม่พัด ลมกองอื่นจึงเข้าพัดแทน อาการจึงแปลกไปจากทุกเดือนอย่างนี้เรียกว่า “โลหิตทุจริตโทษ”

2. หญิงมีระดูมาแล้วเกิดแห้งไป เพราะเหตุ 5 ประการ คือ

- 1) มีกามระคะจัด อำนาจแห่งไฟระคะเผาโลหิตให้แห้งไป
- 2) บริโภคอาหารเผ็ดร้อนเกินไป เป็นเหตุให้ระดูพิการได้
- 3) มีโทษะเป็นนิจ หรือทำงานหนักเกินไป เป็นเหตุให้โลหิตนั้นแห้งไป
- 4) มีโหมะอยู่เป็นนิจ หรือออกกำลังมากเกินไป เป็นเหตุให้โลหิตนั้นแห้งไป
- 5) เป็นด้วยกรรมพันธุ์ ติดต่อมาจากบิดา มารดา ปู่ ย่า ตา ยาย ของหญิงนั้น

หญิงอายุได้ 14 -15 ปีขึ้นไป สิ้นกำหนดดานขางแล้ว ต่อมาโลหิตระดู ก็บังเกิดมาตามประเพณีของสตรีภาพ โลหิตปกติโทษทั้ง 5 ประการนี้ หากมีความผิดปกติ ให้แพทย์พิจารณา ดูว่า โลหิตนั้นเกิดจากที่ใด โดยมีแนวทางการรักษาให้ปรุงยา ชื่อยาพรหมภักตร์เป็นยาประจุโลหิตร้ายเสียให้สิ้นแล้วจึงแต่งยาบำรุงไฟธาตุให้กิน เพื่อปรับธาตุทั้ง 4 ให้เสมอกันแล้วจึงแต่งยาชื่อว่า ยากำลังราชสีห์ ยากำลังแสงพระอาทิตย์ บำรุงโลหิตให้บริบูรณ์แล้วเมื่อใด สัตว์ที่จะมาปฏิสนธิก็จะเกิดขึ้นได้ เมื่อนั้น นั่นหมายถึงการกำเนิดมนุษย์จะเกิดขึ้นได้เมื่อโลหิตระดูมีความสมบูรณ์

3. ลักษณะโลหิตทุจริตโทษ 5 ประการ

สตรีอายุ 14 -15 ปี หลังยังไม่มีการมีระดูมา หรือ มีระดูมาแล้วกลับแห้งหายไป มีลักษณะอาการดังนี้

ประเภท	อาการ
โลหิตระดูร้าง	ระดูไม่มาตามปกติ มีสีดำและมีกลิ่นเหม็นเน่า บางทีจาง ดูจางน้ำขุ่นมาก บางทีใส ดูจางน้ำขาวปน บางทีขาวดูจางน้ำขาวขาว กระทำให้เจ็บปวด เป็นไปต่าง ๆ ครั้นเป็นนานเข้ามักกลายเป็น มานโลหิต
โลหิตตลอดบุตร	โลหิตคั่ง เข้าเดินไม่สะดวกแล้ว ตั้งขึ้นเป็นลิ่มเป็นก้อน ให้แตกขึ้นแตกลง บางทีให้คั่ง ขบพัน ตาเหลือกตาซ้อน ขอบตาเขียวและริมฝีปากเขียวเล็บมือเล็บเท้าเขียว สมมุติว่า ปีศาจเข้าสิง
โลหิตต้องพิฆาต	ใช้ถึงพิฆาต เพราะโลหิตที่ถูกกระทำนั้น กระทบซ้ำ ระคนกับโลหิตระดูเกิดแห้งกรัง ตกต้นไม้และ
ถูกทุบถอง	โอบยตี เพราะอาศัยโลหิตพิการ
โลหิตเน่า	มีโลหิตระดูร้าง โลหิตตลอดบุตรโลหิตต้องพิฆาต และโลหิตตกหมกข้าเจือมาเน่าอยู่ จึงเรียกว่า โลหิตเน่า โลหิตเน่า มีพิษอันกล้าแล่นไปทุกชุมชน บางทีแล่นเข้าจับหัวใจ บางทีแล่นออกผิว เนื้อผุดเป็นวงดำ แดง เขียว ขาวก็มี บางทีผุด ขึ้นตั้งยอดผุดทำพิษ ให้คัน เป็นกำลังให้ทรมทรมร้ายยิ่งนัก
โลหิตตกหมก	โลหิตเน่า เหตุเพราะแพทย์ใช้ยาประคบ ยา ผาย ยาขับโลหิต ไม่ถึงกำลัง หมายถึงให้ยาน้อยกว่ากำลังเลือด และโลหิตนั้น เกิดระส่ำระสายออก ไม่หมดสิ้นเชิงจึงตกหมกข้าอยู่ได้ชื่อว่า โลหิตตกหมกข้า บางทีตกข้า อยู่ในเส้นเอ็น หัวเหน่า เมื่อจะให้โทษก็คุ้มกันเข้า กระทำให้เป็นฝีผดลูก ฝีปอดคว่ำ ฝีเอ็น ฝีอัคนีสันต์ ฝีปลวก และมานโลหิต

คำว่า “มาน” และ “ท้องมาน” หมายถึงการมีน้ำขังอยู่ในช่องท้อง ทำให้ท้องโต “มานโลหิต” จึงหมายถึงมีเลือดหรือน้ำเหลืองขังอยู่ในท้อง

4. ชาติโทษ

ปัจจัยเสี่ยงที่ทำให้สตรีไม่สามารถตั้งครรภ์ได้ในครั้งมีรีมหาโชติรัตน์ กล่าวถึงเรื่องชาติโทษ (อาการไม่มีประจำเดือน หรือมีมาแล้ว กลับแห้งไป) 2 ประเภท

1. สตรีอายุ 14 -15 ปี แต่ยังไม่ประจำหรือ มีแค่ครั้ง สองครั้ง ก็แห้งไป แต่เมื่อมีสามี ระบุก็กลับมาปกติ บางทีก็มีระดูล้างหน้าแต่ก็ตั้งครรรภ์ (มีเลือดออกจากช่องคลอดปริมาณเล็กน้อยในช่วงเริ่มตั้งครรรภ์ เกิดจากการฝังตัวของตัวอ่อนในเยื่อบุโพรงมดลูก) ลักษณะดังนี้เป็นชาติประเวณี (เป็นแต่กำเนิดกรรมพันธุ์ของบรรพบุรุษ)
2. สตรีที่มีโลหิตบริบูรณ์แต่เมื่อยังมีสามี แต่เมื่อมีสามี

ได้ 1 เดือน 2 เดือน 1 ปี 2 ปี เกิดโลหิตซีดจางไป หรืออาจแห้งติดกระดุกหลัง ในบางครั้ง มีอาการปวดหลัง ปวดเอว ปวดตามข้อ จุกเสียดแน่นท้อง ท้องขึ้นท้องเพื่อ หน้าตาอิดโรย ผิวซีด ซากินไม่ได้ นอนไม่หลับ โลหิตแห้งไปเพราะระคะกิเลส

5. โลหิตที่เกิดจากกองธาตุ 4

สตรีผู้ใด มีสามีแล้วหรือไม่ก็มีดี เมื่อระดูจะมีมานั้น กระทำให้ตั้งไปทั่วตัวแล้วระดูจึงมีมา

เกิดจากกองธาตุ	อาการ
เตโชธาตุ	ให้ร้อนทางช่องคลอดตุงถูกพริกโลหิตที่ออกมา นั้น เป็นฟอง มีสีเหลืองดุน้ำฝาง
วาโยธาตุ	ท้องขึ้นท้องพอง ให้จุกให้เสียดเป็นกำลัง ให้ตัวร้อน ให้จับ เป็นเวลา ให้คลื่นเหียนอาเจียนแต่ลมเปล่า ระดูมีมาไม่สะดวก มีสีดุน้ำดอกคำอันจาง
อาโปธาตุ	กระทำให้หลัง (ถ่ายท้อง) ไปวันละ 5 - 6 ครั้ง ระดูออกมาเป็นเมือกเป็นมัน เหม็นคาวโลหิตนั้นใส บางทีเป็นเปลวจุจะระเมะและไขขาว ปวดท้องมาก กินอาหารไม่ได้
ปลวีธาตุ	ให้เมื่อยทุกข้อ ทุกลำ ทุกกระดุก ระดูเดินหยดย่อยมิได้ สะดวก บางทีให้เป็นมันเป็นเมือก บางทีเป็นปะระเมะระคนออกมากับโลหิต เหนียวดุจยางมะตูม ทำให้ร้อนให้เสียด ให้ท้องขึ้นเป็นกำลัง ระดูนั้น มีสีดำ แดง ขาว เหลืองระคนกันออกมา มีกลิ่นคาวยิ่งนัก ให้ปวดในอุทรเป็นกำลัง

ตำรับยาที่ใช้รักษา

1. ยาพรหมภักตร์

ข้อบ่งใช้ : เพื่อประจุโลหิตร้ายเสียให้สิ้น เป็นการรักษาและขับของเสียออกจากร่างกาย

ส่วนประกอบ : มหาหิงค์, เทียนดำ, รากเจตมูลเพลิง, พริกไทย, หัวหอม หนักสิ่งละ 1 บาท ลูกจันทน์, ดอกจันทน์ หนักสิ่งละ 1 สลึง

2. ยาบำรุงไฟธาตุ

ข้อบ่งใช้ : เพื่อบำรุงไฟธาตุ ปรับธาตุทั้ง 4

ส่วนประกอบ : เบญจจุล, ว่านน้ำ, หัวแห้วหมู, บอระเพ็ด, พลังกาสา, ผิวมะกรูด, ผลผักชี หนักสิ่งละเสมอกภาค

3. ยากำลังราชสีห์

ข้อบ่งใช้ : เพื่อบำรุงโลหิต

ส่วนประกอบ :

ผลจันทน์, ดอกจันทน์, กระวาน, กานพลู, เลือดแรด สิ่งละส่วน โกฎสอ, โกฎเซมา, โกฎเซียง, โกฎจุพาลัมพา, โกฎหัวบัว, เทียนดำ, เทียนแดง, เทียนขาว, เทียนขาวเปลือก, เทียนตาตักแตน, สิ่งละ 2 ส่วน เจตมูลเพลิง, สะค้าน, ดีปลี, ชิงแห้ง, รากข้าวปลู, ดอกพิบูล, ดอกบุนนาค, ดอกสารภี, เกสรบัวหลวง, ดอกมะลิ, ดอกจำปา, ดอกกระดังงา, ดอกคำ, กฤษณา, กระลำพัก, ชะลูด, ขอนดอก, อบเชยเทศ, ชะเอมเทศ, จันทร์แดง, จันทร์ขาว สิ่งละ 4 ส่วน ฝางเสน 9 ส่วน⁵

ซึ่งยาตำรับเหล่านี้ยังไม่มียารายงานการศึกษาวิจัย แต่จะพบว่าเครื่องยาหลายชนิดในตำรับยาที่มีการศึกษาวิจัยฤทธิ์ทางเภสัชวิทยาเกี่ยวกับฤทธิ์ด้านการอักเสบ การยับยั้งอาการปวด ฤทธิ์คลายกล้ามเนื้อเรียบและฤทธิ์ด้านการหดตัวของมดลูก

สมุนไพรในตำรับยารักษาโรคโลหิตระดูสตรีและฤทธิ์ทางเภสัชวิทยาที่เกี่ยวข้อง^{6, 7}

ที่	ชื่อสามัญ	ส่วนที่ใช้	ชื่อวิทยาศาสตร์ (ชื่อวงศ์)	ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา
1	กระวาน	ผล	Amomum testaceum Ridl. (Zingiberaceae)	ต้านการอักเสบ
2	กานพลู	ดอกตูม	Syzygium aromaticum (L.) Merr. & L. M. Perry (Myrtaceae)	ต้านการอักเสบ ยับยั้งอาการปวด
3	ชิง	เหง้า	Zingiber officinale Roscoe (Zingiberaceae)	ต้านการอักเสบ ยับยั้งอาการปวด ฤทธิ์คลายกล้ามเนื้อเรียบของมดลูก
4	จันทน์ขาว	เนื้อไม้	Mansonia gagei J. R. Drumm. ex Prain (Malvaceae)	ต้านการอักเสบ ยับยั้งอาการปวด
5	จันทน์แดง	เนื้อไม้	Dracaena cochinchinensis (Lour.) S. C. Chen (Asparagaceae)	ยับยั้งอาการปวด

ที่	ชื่อสามัญ	ส่วนที่ใช้	ชื่อวิทยาศาสตร์ (ชื่อวงศ์)	ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา
6	จันทน์เทศ	เมล็ด, ราก	Myristica fragrans Houtt. (Myristicaceae)	ต้านการอักเสบ ยับยั้งอาการปวด
7	เจตมูลเพลิงแดง	ราก	Plumbago indica L. (Plumbaginaceae)	ต้านการอักเสบ
8	ตีปल्ली	ผล	Piper longum L. (Zingiberaceae)	ต้านการอักเสบและฤทธิ์ต้านการหดตัวของมดลูก
9	ข้าพลุ	ราก	Piper rostratum Roxb. (Piperaceae)	ต้านการอักเสบ
10	สะค้าน	เถา	Piper ribesoides Wall. (Piperaceae)	ต้านการอักเสบ ยับยั้งอาการปวด
11	เทียนดำ	เมล็ด	Nigella sativa L. (Ranunculaceae)	ต้านการอักเสบ ยับยั้งอาการปวด และยับยั้งการหดตัวของมดลูก
12	เทียนแดง	เมล็ด	Lepidium sativum L. (Brassicaceae)	ต้านการอักเสบ ยับยั้งอาการปวด
13	เทียนขาว	ผล	Cuminum cyminum L. (Apiaceae)	ต้านการอักเสบ ยับยั้งอาการปวด
14	มหาหิงคุ์	ยางไม้	Ferula assa-foetida Linn. (Apiaceae)	ต้านการอักเสบ
15	ฝาง	เนื้อไม้	Caesalpinia sappan L. (Fabaceae)	ต้านการอักเสบ
16	ไพล	เหง้า	Zingiber cassumunar Roxb. (Zingiberaceae)	ต้านการอักเสบ
17	พริกไทย	ผล	Piper nigrum L. (Piperaceae)	ต้านการอักเสบ ยับยั้งอาการปวด

แนวทางการรักษาโรคโลหิตระดูสตรี

1. โลหิตปกติโทษ อาการเกิดตามฐานที่เกิดระดู 5 แห่ง โดยมีแนวทางการรักษา ดังนี้

ให้ประจุโลหิต (ขับเลือดเสียออกจากร่างกาย) ทำให้เลือดลมเดินได้สะดวก กระจายลมกองละเอียด ปรับธาตุทั้ง 4 ให้สมดุลและบำรุงโลหิตให้มีความสมบูรณ์ ซึ่งในผู้หญิงที่มีภาวะมีบุตรยาก ที่มีสาเหตุมาจากปัญหาสุขภาพเกี่ยวกับประจำเดือน เมื่อปรับสมดุลประจำเดือนให้ดีขึ้น ก็มีโอกาสมีบุตรได้

2. โลหิตทุจจริตโทษ อาการของสตรีอายุ 14 – 15 ปี ยังไม่มีระดูมา หรือ มีระดูมาแล้วกลับแห้งไป ซึ่งในกรณีนี้คือภาวะหมดประจำเดือนก่อนวัย หากผู้หญิงที่มีภาวะมีบุตรยาก ที่มีปัญหาภาวะหมดประจำเดือนก่อนวัย มีแนวทางการรักษา ดังนี้

ให้ปรับธาตุทั้ง 4 ให้สมดุลก่อน จากนั้นจึงบำรุงโลหิต ให้มีโลหิตประจำเดือนมา แล้วจึงประจุโลหิต ขับเลือดเสียที่คั่งค้างอยู่ให้ออกมา

3. ขาดโทษ อาการไม่มีประจำเดือนหรือมีมาแล้ว กลับแห้งไป มีแนวทางการรักษา ดังนี้

1. สตรีอายุ 14 -15 ปี ไม่มีประจำเดือนหรือมีมาแล้ว กลับแห้งไป ให้บำรุงธาตุให้บริบูรณ์ โลหิตนั้นก็บริบูรณ์ขึ้นเอง

2. สตรีที่มีโลหิตบริบูรณ์ดีแต่ยังไม่สามีสามี แต่เมื่อมีสามีแล้ว โลหิตเกิดแห้งไป ให้ประจุโลหิต (ขับเลือด

เสียออกจากร่างกาย) ทำให้เลือดลมเดินได้สะดวก กระจายลมกองละเอียด บำรุงธาตุให้สมดุลและบำรุงโลหิตให้บริบูรณ์แล้วเมื่อใด สัตว์ที่จะมาปฏิสนธิ ก็ตั้งขึ้นได้เมื่อนั้น⁸

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าแพทย์แผนไทยพิจารณาการเกิดโรคโลหิตระดูสตรี ตามสาเหตุ ตามธาตุ ตามอาการ โดยมีแนวทางการรักษาและพิจารณาการให้ยาตามลำดับอาการ เมื่อรักษาและบำรุงให้ร่างกายมีความสมบูรณ์ขึ้นได้ ก็จะเกิดการปฏิสนธิได้เมื่อนั้น ซึ่งยาสมุนไพรในตำรับมีข้อมูลการศึกษาวิจัยแล้ว พบว่ามีฤทธิ์ทางเภสัชวิทยาที่สอดคล้องกับการรักษาโรคโลหิตระดูสตรีเป็นข้อมูลสนับสนุนสรรพคุณของตำรับยา

เอกสารอ้างอิง

- Marcia C. Inhorn. waitthood: gender, education, & global delays in marriage [Internet]. 2018 [cited 2021 October 11]. Available from: <http://ceas.yale.edu/news/waitthood-gender-education-global-delays-marriage>
- อภิรดี จิรัฐติกาลโชติ. สาเหตุของภาวะมีบุตรยาก [อินเทอร์เน็ต]. 2564 [เข้าถึงเมื่อ 11 ตุลาคม 2564]. เข้าถึงได้จาก: http://www.med.nu.ac.th/dpMed/fileKnowledge/222_2020-05-07.pdf

3. Bangkok Hospital. ภาวะมีบุตรยาก ปัญหาชวนปวดใจของคนอยากมีลูก [อินเทอร์เน็ต]. 2564 [เข้าถึงเมื่อ 11 ตุลาคม 2564]. เข้าถึงได้จาก: <https://www.bangkok-hospital.com/content/infertility-problems-for-people-wanting-to-have-baby>
  4. พันธุ์ศักดิ์ ศุภระฤกษ์. ไขข้อข้องใจ หมดประจำเดือนก่อนวัยได้หรือ [อินเทอร์เน็ต], 2553 [เข้าถึงเมื่อ 11 ตุลาคม 2564]. เข้าถึงได้จาก: <http://www.bumrungrad.com/th/health-blog/january-2010/What-women-should-know-about-premature-menopause>
  5. มูลนิธิฟื้นฟูส่งเสริมการแพทย์ไทยเดิมฯ และ โรงเรียนอายุรเวทอรัณย สถานการณ์แพทย์แผนไทยประยุกต์ คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล. ตำราการแพทย์ไทยเดิม (แพทยศาสตร์สงเคราะห์ ฉบับอนุรักษ์) เล่มที่ 1. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: ศุภนิชการ พิมพ์; 2555.
  6. กัญทร ยินเจริญ, ลีรัตน์ เลหาประภานนท์, ครินทร์รัตน์ จิตจำ. ภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรรักษาโรคโลหิตระดูสตรีของหมอฟันบ้านภาคใต้ [ทุนสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย]. คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, นครศรีธรรมราช: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย; 2562.
  7. กชนิภา สุทธิบุตร, อรุณพร อัจฉรัตน์, เพชรน้อย สิงห์ช่างชัย, กลุ่มอาการก่อนมีประจำเดือนและตำรับยาสมุนไพรที่ใช้รักษา ซึ่งระบุในคัมภีร์มหาโชดรัต. วารสารธรรมศาสตร์เวชสาร 2562;19(1):46-60.
  8. บุษบา ประภาสพงศ์, อุทัย ไชยกลาง, ศิริมาลา สุวรรณโกคิน, บรรณาธิการ. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ ภูมิปัญญาทางการแพทย์และมรดกทางวรรณกรรมของชาติ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สกสค.ลาดพร้าว; 2551.
-